

BOEKBESPREKINGEN

DE ACTEUR, ATLEET VAN HET HART

Herman Verbeeck, *De acteur, atleet van het hart*, International Theatre & Film Books, Amsterdam 2004, 203 p., 20 €. (ISBN 90 6403 661 6)

De acteur, atleet van het hart is een onderzoek naar de wortels van de dramatische beweging, en naar de aard van de fysieke taal van de moderne acteur zoals die ontwikkeld werd in de voorbije eeuw. Vier pioniers liggen aan de grondslag van deze bewegingskunst: het zijn de Rus Vsevolod Meyerhold met zijn biomechanica, de Fransman Etienne Decroux met zijn mime corporel, de Pool Jerzy Grotowski met fysieke oefeningen en trainingen om de essentie van de (figuurlijk) naakte acteur te bereiken, en de Fransman Jacques Lecoq met zijn eigen pedagogiek van de beweging.

“L’acteur est un athlète du coeur”, een citaat van Antonin Artaud, is inspiratiebron voor de titel van het boek. Deze gevleugelde uitspraak wijst op een van de pijlers van het theater in de twintigste eeuw: het lichaam van de acteur, zijn lijfelijke aanwezigheid en zijn fysieke uitdrukkingkracht. Een van de laatste hoofdstukken is een kleine maar prachtige hommage aan Artaud waar Verbeeck terecht wijst op de grote invloed van de ‘poète maudit’ op het bewegingstheater.

Vier baanbrekers hebben vanuit hun cultuur en visie methodieken en technieken ontworpen voor de dramatische acteur. Wat zij deden was geheel nieuw: vóór hen bestond de lichaamstraining van de acteur niet of nauwelijks.

– De Russische regisseur Vsevolod Meyerhold (1874-1940) was met zijn biomechanica de eerste om een samenhangend geheel van oefeningen voor de dramatische acteur uit te werken.

Aanvankelijk leerling van Stanislavski werd hij daarna zijn tegenspeler. Hij verwierp diens psychologische acteur en ontwikkelde de acteur als performer. Hij liet zich hierbij inspireren door commedia dell’arte, circus, music-hall, Japans en Chinees theater, beeldende kunst.

– De Franse mimeacteur Etienne Decroux (1898-1991) was de uitvinder van een nieuwe bewegingskunst, de mime corporel. Hij was de grondlegger van een bewegingsgrammatica even uitgebreid als die van de klassieke dans. Decroux ontwikkelde zijn trainingen door te werken met Copeau in ‘l’Ecole du Vieux-Colombier.

'De acteur op de naakte scène', het vertrekpunt van Copeau werd door Decroux doorgedreven tot de 'naakte acteur, op de naakte scène, in stilte'. Lichamelijke arbeid, sport, klassieke dans, beeldhouwkunst, poëzie en spreekkoor waren zijn inspiratiebronnen. Sommige van zijn leerlingen zijn wellicht bekender dan hijzelf: Marcel Marceau, Jean-Louis Barrault, Wil Spoor, Erik Vos, Raymond Devos. Ook Herman Verbeeck, de auteur van dit boek, werkte en studeerde jarenlang bij Decroux in Parijs.

– De Poolse theatervernieuwer Jerzy Grotowski (1933-1999) wilde het theater terugbrengen tot de essentie van acteur en toeschouwer. Onder het motto: 'The body has no memory, the body is memory', ontwierp hij een 'arm theater' waar de fysieke uitdrukking van de acteur centraal stond. Zijn acteurstraining was gebaseerd op doorgedreven fysieke en plastische oefeningen niet bedoeld als vaste patronen zoals bij Meyerhold en Decroux, maar om langs een 'via negativa' de oorspronkelijkheid van de acteur te ontwikkelen. In zijn 'Theater Laboratorium' werd ook veel belang gehecht aan stemtechnieken en oefeningen. Zijn belangrijkste leerlingen waren o.a. de Italiaan Eugenio Barba en de Vlamingen Franz Marijnen en Tone Brulin.

– De Franse bewegingspedagoog Jacques Lecoq (1921-1999) ontwikkelde zijn pedagogiek vanuit zijn ervaringen met de Griekse tragedie en de commedia dell'arte, met de nar en de clown, en met het masker. Ook hij vertrok – als leerling van leerlingen – van het werk van Copeau. Met de omschrijving 'Théâtre du Geste' benadrukte Lecoq het verschil tussen zijn manier van werken en de klassieke mime. Hij beïnvloedde onder meer Ariane Mnouchkine (*Le théâtre du Soleil*), het Zwitserse gezelschap Mummenschanz, en regisseurs als Christoph Marthaler en Luc Bondy. Hedendaagse theaterauteurs of performers als Eduardo Manet, Steven Berkoff en Yasmina Reza waren eveneens leerlingen van hem.

Het hart van dit boek wordt gevormd door de vier hoofdstukken over deze vier pioniers. Verbeeck beschrijft helder en enthousiast hun werk, hun evolutie en hun methodes. De ontwikkeling van hun fysieke trainingen of oefeningen worden niet enkel in een artistieke maar ook in een algemeen culturele en socio-politieke context geplaatst. Erg boeiend is ook zijn analyse over hoe ze zich tot elkaar verhouden. Alle vier hebben ze een onuitwisbare invloed uitgeoefend op het hedendaagse theater en op het theateronderwijs. En wat meer is, zij hebben een grote invloed gehad op de moderne dans. Zij hebben nieuwe mogelijkheden voor de beweging ontdekt, en openden nieuwe perspectieven voor de dramatische beweging en de dans.

De acteur, atleet van het hart is het resultaat van veertig jaar persoonlijke praktijkervaring, gekoppeld aan een rijk geschiedkundig en een indrukwekkend theoretisch onderzoek.

Het boek is niet enkel een interessante historische analyse van het bewegings-theater, het getuigt van een diepgaand inzicht in de praxis en is hierdoor onmisbaar voor iedereen die bezig is met theater of de achtergronden ervan.

Aansluitend bij de boekpublicatie was er in november 2004 een symposium, georganiseerd door het ITI (International Theatre Institute Flanders) en de afdeling Theaterwetenschappen van de Universiteit Gent. Specialisten uit Rusland, Polen, Duitsland, Nederland en Vlaanderen verleenden hun medewerking. De fysieke taal van de acteur zoals ontwikkeld door Meyerhold, Decroux, Grotowski en Lecoq, werd in beeld gebracht door middel van films, demonstraties, lezingen en gesprekken. Symposium en boek laten en lieten 'de dramatische beweging' in alle aspecten schitteren.

Yvonne PEIREN